

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การศึกษาการแสดงออกทางศิลปะ โดยการวาดภาพระบายสีของนักเรียนไทยมุสลิม อายุ 7 – 9 ปี ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน จังหวัดชายแดนภาคใต้” สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาการแสดงออกทางศิลปะ โดยการวาดภาพ ระบายสีของนักเรียนไทยมุสลิมอายุ 7 – 9 ปี ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน จังหวัดชายแดนภาคใต้

ตัวอย่างประชากร

กลุ่มตัวอย่างประชากรที่ศึกษาครั้งนี้คือ นักเรียนไทยมุสลิม อายุ 7 – 9 ปี ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ถึง 4 ที่กำลังศึกษาอยู่ในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2543 จากโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน จังหวัดชายแดนภาคใต้ อันได้แก่โรงเรียนอามานะศักดิ์ จังหวัดปัตตานี โรงเรียนसानติธรรม จังหวัดยะลา และโรงเรียนสวนสวรรค์วิทยา จังหวัดนราธิวาส กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษาเป็นนักเรียนชาย 147 คน และนักเรียนหญิง 168 คน ซึ่งได้จากการสุ่มตัวอย่างประชากรแบบง่าย (Simple Random Sampling) โดยสุ่มตามอายุ 7, 8 และ 9 ปี กลุ่มอายุละ 105 คน รวม 3 โรงเรียน ได้นักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน 315 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยสร้างขึ้นตามหลักทฤษฎีพัฒนาการทางศิลปะเด็กของ วิคเตอร์ โลเวนเฟลด์ และศึกษาจากแบบทดสอบวัดการแสดงออกทางศิลปะ โดยการวาดภาพระบายสีของ สมสมร ภู่งาม (2530) โกศล ภูพลอย (2532) และของ สุกัลยณณ์ ธนเกษพิศาล (2535) เป็นแบบทดสอบที่สร้างขึ้นจากหลักเกณฑ์พัฒนาการทางศิลปะเด็กของ วิคเตอร์ โลเวนเฟลด์ โดยการทดสอบความเชื่อมั่น ด้วยวิธี คูเดอร์ ริชาร์ดสัน จากสูตร KR – 20 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ แบ่งออกเป็น 3 รายการคือ

รายการที่ 1 แบบสอบถาม เป็นแบบสอบถามสถานภาพ และความสนใจของนักเรียนไทยมุสลิม

รายการที่ 2 แบบทดสอบ เป็นคำสั่งให้นักเรียนวาดภาพระบายสีในหัวข้อ “ครอบครัวของฉัน” โดยวาดลงในกระดาษ ขนาด 12 x 15 นิ้ว ที่ผู้วิจัยเตรียมให้ พร้อมสีเทียน 1 ชุด ใช้เวลา 50 นาที

รายการที่ 3 แบบประเมินค่า เป็นแบบประเมินค่าของแบบทดสอบในแต่ละด้านคือ ด้านการวาดภาพคน การใช้พื้นที่ว่าง การใช้สี และการออกแบบ โดยแบบประเมินค่า จะมีรายละเอียดในการวาดภาพด้านต่าง ๆ ตามขั้นพัฒนาการทางศิลปะเด็ก ชั้นที่ 3 ขั้นวาดภาพได้คล้ายของจริง (Schematic Stage) ของโลเวนเฟลด์ ถ้าภาพวาดของเด็ก ในแบบทดสอบแต่ละด้าน ปรากฏลักษณะต่าง ๆ ตรงตามเกณฑ์ของแบบประเมินค่าแต่ละข้อ จะได้คะแนน 1 คะแนน หากภาพวาดของเด็กในแต่ละด้าน ไม่ปรากฏลักษณะต่าง ๆ ตรงตามเกณฑ์ของแบบประเมินค่า แต่ละข้อ จะได้คะแนน 0 คะแนน

วิธีการดำเนินการวิจัย

1. กำหนดกลุ่มตัวอย่างประชากรที่ต้องการศึกษาคือ นักเรียนไทยมุสลิม อายุ 7 – 9 ปี อยู่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 – 4 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2543 จากโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยการสุ่มตัวอย่างประชากรแบบง่าย (Simple Random Sampling) ได้นักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน 315 คน
2. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้นำแบบทดสอบไปให้นักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างทำแบบสอบถามสถานภาพและความสนใจของนักเรียนและวาดภาพระบายสีในหัวข้อ “ครอบครัวของฉัน” ใช้เวลา 50 นาที ซึ่งผู้วิจัยจัดเตรียมกระดาษและสีเทียนไว้ให้
3. ผู้วิจัยนำเสนอภาพวาด “ครอบครัวของฉัน” ของนักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างต่อผู้เชี่ยวชาญทางศิลปะจำนวน 5 ท่าน เพื่อทำการวิเคราะห์ โดยใช้เกณฑ์พิจารณาตัดสินจาก 3 ใน 5 ท่าน การหาความเชื่อมั่นในการวิเคราะห์ภาพ โดยสุ่มตัวอย่างนักเรียนจำนวน 30 คน เพื่อนำภาพวาดของนักเรียนดังกล่าวเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญเพื่อทำการวิเคราะห์ ภาพผู้วิจัยเก็บผลการวิเคราะห์ของทุกฝ่ายแล้วนำมาหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ โดยใช้สถิติสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์จากผลคูณของคะแนนแบบของเพียร์สัน (Pearson’s Product Moment Correlation Coefficient) ระหว่างการวิเคราะห์ของผู้วิจัยและผู้เชี่ยวชาญ
4. นำภาพวาดของกลุ่มตัวอย่าง พร้อมทั้งผลการวิเคราะห์ของผู้เชี่ยวชาญและผู้วิจัยมาหาค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) สรุปอภิปรายผลแล้วนำเสนอในรูปตารางประกอบความเรียง

สรุปผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลสามารถสรุปผลการวิจัยด้านสถานภาพและความสนใจของนักเรียนไทยมุสลิมอายุ 7 – 9 ปี และด้านการแสดงออกทางศิลปะโดยการวาดภาพพระบายสี ได้ดังนี้

1. สรุปผลการวิจัยในด้านสถานภาพและความสนใจของนักเรียนไทยมุสลิมที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง สรุปได้ว่ากิจกรรมที่นักเรียนไทยมุสลิมชอบทำในเวลาว่าง คือ วาดภาพพระบายสี คิดเป็นร้อยละ 74.60 กิจกรรมที่ชอบทำน้อยที่สุดคือ การปั่น คิดเป็นร้อยละ 6.04 ภาพที่ชอบวาดมากที่สุด คือ ภาพการ์ตูน คิดเป็นร้อยละ 48.88 ภาพที่ชอบวาดน้อยที่สุดคือ ภาพอื่น ๆ ได้แก่ ภาพสัตว์ ภาพดอกไม้ ภาพบ้าน คิดเป็นร้อยละ 13.67 สีที่ชอบใช้ในการวาดภาพมากที่สุด คือ สีไม้ คิดเป็นร้อยละ 47.61 สีที่ชอบใช้น้อยที่สุดคือ สีชอล์กน้ำมัน คิดเป็นร้อยละ 8.59 การทำกิจกรรมวาดภาพพระบายสีในโรงเรียน พบว่า นักเรียนไทยมุสลิมทำกิจกรรมวาดภาพพระบายสีในโรงเรียน 1 ครั้ง ต่อสัปดาห์ มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 75.23 ส่วนใหญ่ไม่เคยเรียนพิเศษเกี่ยวกับกิจกรรมวาดภาพพระบายสี คิดเป็นร้อยละ 65.72 และผู้ปกครองให้การสนับสนุนในการจัดหาอุปกรณ์วาดภาพ คิดเป็นร้อยละ 89.52

2. ด้านการแสดงออกทางศิลปะโดยการวาดภาพพระบายสีของนักเรียนไทยมุสลิมอายุ 7 – 9 ปี พบว่า นักเรียนไทยมุสลิมสามารถแสดงออกทางศิลปะ ในด้านการวาดภาพคน การใช้พื้นที่ว่าง การใช้สี และการออกแบบ เป็นไปตามพัฒนาการทางศิลปะเด็กอยู่ในขั้นวาดภาพได้คล้ายของจริง (Schematic Stage) ของโลเวนเฟลด์ (Lowenfeld, 1987)

ลักษณะการแสดงออกทางศิลปะ โดยการวาดภาพพระบายสี ของนักเรียนไทยมุสลิมอายุ 7 – 9 ปี แสดงออกโดยส่วนรวมจะมีลักษณะดังนี้คือ

1. ด้านการวาดภาพคนลักษณะที่นักเรียนแสดงออกได้มากที่สุดคือ วาดภาพคนเฉพาะด้านหน้า (หน้าตรง) คิดเป็นร้อยละ 90.41 ลักษณะที่นักเรียนแสดงออกได้น้อยที่สุดคือ วาดภาพเน้นส่วนที่เห็นว่าสำคัญให้มีขนาดใหญ่ สิ่งที่เห็นว่าไม่สำคัญจะไม่วาดคิดเป็นร้อยละ 13.33
2. ด้านการใช้พื้นที่ว่าง ลักษณะที่นักเรียนแสดงออกได้มากที่สุด คือวาดภาพมีลักษณะแบนราบเป็นแบบ 2 มิติ คิดเป็นร้อยละ 95.23 ลักษณะที่นักเรียนแสดงออกได้น้อยที่สุด คือ วาดภาพแบบพับกลางหรือภาพแบบมองเห็นทะลุเห็นภายใน คิดเป็นร้อยละ 21.26
3. ด้านการใช้สี ลักษณะที่นักเรียนแสดงออกได้มากที่สุดคือ การใช้สีโดยอิสระ คิดเป็นร้อยละ 92.69 ลักษณะที่นักเรียนแสดงออกได้น้อยที่สุดคือ ระบายสีตกแต่งบนเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายหรือรายละเอียดอื่น ๆ ในภาพ คิดเป็นร้อยละ 15.23
4. ด้านการออกแบบ ลักษณะที่นักเรียนแสดงออกได้มากที่สุดคือ วาดภาพแสดงออกโดยอิสระ

และเป็นตัวของตัวเอง คิดเป็นร้อยละ 97.46 ลักษณะที่นักเรียนแสดงออกได้น้อยที่สุดคือ วาดภาพมีรูปแบบซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของสิ่งต่าง ๆ หรือเครื่องประดับต่าง ๆ เช่น เครื่องใช้ ทรงผม กำไล คิดเป็นร้อยละ 13.65

ลักษณะการแสดงออกทางศิลปะ โดยการวาดภาพระบายสี ของนักเรียนไทยมุสลิมอายุ 7 – 9 ปี แสดงออกโดยจำแนกตามเพศ จะมีลักษณะดังนี้คือ

1. ด้านการวาดภาพคน ลักษณะที่นักเรียนชายแสดงออกได้มากที่สุดคือ วาดภาพคนเฉพาะด้านหน้า (หน้าตรง) คิดเป็นร้อยละ 89.11 ลักษณะที่นักเรียนชายแสดงออกได้น้อยที่สุดคือ วาดภาพเน้นส่วนที่เห็นว่าสำคัญให้มีขนาดใหญ่ สิ่งที่เห็นว่าไม่สำคัญจะไม่วาดคิดเป็นร้อยละ 14.96

ส่วนการแสดงออกทางศิลปะ โดยการวาดภาพระบายสีของนักเรียนหญิงด้านการวาดภาพคน ลักษณะที่แสดงออกได้มากที่สุดคือ วาดมือ แขน ขา และเท้า ผิดไปจากลักษณะของความจริง คิดเป็นร้อยละ 93.45 ลักษณะที่แสดงออกได้น้อยที่สุดคือ วาดภาพเน้นส่วนที่เห็นว่าสำคัญให้มีขนาดใหญ่ สิ่งที่เห็นว่าไม่สำคัญจะไม่วาดคิดเป็นร้อยละ 11.90

2. ด้านการใช้พื้นที่ว่าง ลักษณะที่นักเรียนชายแสดงออกได้มากที่สุดคือวาดภาพมีลักษณะแบนราบเห็นแบบ 2 มิติ คิดเป็นร้อยละ 93.87 ลักษณะที่แสดงออกได้น้อยที่สุดคือ วาดภาพแบบพับกลางหรือแบบมองทะลุผ่าน ภายในคิดเป็นร้อยละ 21.76

ส่วนลักษณะที่นักเรียนหญิงแสดงออกได้มากที่สุดคือ วาดภาพมีลักษณะแบนราบเป็นแบบ 2 มิติ คิดเป็นร้อยละ 96.42 ลักษณะที่แสดงออกได้น้อยที่สุดคือ วาดภาพแบบพับกลางหรือภาพแบบมองทะลุเห็นภายใน คิดเป็นร้อยละ 20.83

3. ด้านการใช้สี ลักษณะที่นักเรียนชายแสดงออกได้มากที่สุดคือ ระบายสีโดยอิสระ คิดเป็นร้อยละ 98.63 ลักษณะที่แสดงออกได้น้อยที่สุดคือ ระบายสีตกแต่งบนเสื้อผ้า เครื่องแต่งกายหรือรายละเอียดอื่น ๆ ในภาพคิดเป็นร้อยละ 13.60

ส่วนลักษณะที่นักเรียนหญิงแสดงออกได้มากที่สุด คือ ใช้สีโดยอิสระคิดเป็นร้อยละ 87.50 ลักษณะที่แสดงออกได้น้อยที่สุดคือ ระบายสีตกแต่งบนเสื้อผ้า เครื่องแต่งกายหรือรายละเอียดอื่น ๆ ในภาพคิดเป็นร้อยละ 16.66

4. ด้านการออกแบบ ลักษณะที่นักเรียนชาย แสดงออกได้มากที่สุดคือวาดภาพแสดงออกโดยอิสระและเป็นตัวของตัวเอง คิดเป็นร้อยละ 97.95 ลักษณะที่แสดงออกได้น้อยที่สุดคือ วาดภาพมีรูปแบบ ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของสิ่งต่าง ๆ หรือเครื่องประดับต่าง ๆ เช่น เครื่องใช้ ทรงผม กำไล คิดเป็นร้อยละ 4.08

ส่วนลักษณะที่นักเรียนหญิงแสดงออกได้มากที่สุดคือ วาดภาพแสดงออกโดยอิสระและเป็นตัวของตัวเอง คิดเป็นร้อยละ 97.02 ลักษณะที่แสดงออกได้น้อยที่สุด คือ วาดภาพมีรูปแบบซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของสิ่งต่าง ๆ หรือเครื่องประดับต่าง ๆ เช่น เครื่องใช้ ทรงผม กำไล คิดเป็นร้อยละ 22.02

ลักษณะการแสดงออกโดยภาพระบายสี ของนักเรียนไทยมุสลิมอายุ 7 – 9 ปี แสดงออกโดยจำแนกตามอายุ จะมีลักษณะดังนี้คือ

ลักษณะการแสดงออกของนักเรียนไทยมุสลิมอายุ 7 ปี มีดังนี้คือ

1. ด้านการวาดภาพคน ลักษณะที่แสดงออกได้มากที่สุดคือ วาดภาพคน เฉพาะด้าน (หน้าตรง) คิดเป็นร้อยละ 82.86 ลักษณะที่แสดงออกได้น้อยที่สุดคือ วาดภาพเน้นส่วนที่เห็นว่าสำคัญ ให้มีขนาดใหญ่สิ่งที่เห็นว่าไม่สำคัญจะไม่วาด คิดเป็นร้อยละ 12.38

2. ด้านการใช้พื้นที่ว่าง ลักษณะที่แสดงออกได้มากที่สุดคือ วาดภาพเป็นลักษณะแบนราบ เป็นแบบ 2 มิติ คิดเป็นร้อยละ 91.42 ลักษณะที่แสดงออกได้น้อยที่สุดคือ วาดภาพแบบพับกลาง หรือภาพแบบมองทะลุเห็นภายใน คิดเป็นร้อยละ 21.90

3. ด้านการใช้สี ลักษณะที่แสดงออกได้มากที่สุดคือ ระบายสีโดยอิสระ คิดเป็นร้อยละ 82.85 ลักษณะที่แสดงออกได้น้อยที่สุดคือ ระบายสีตกแต่งบนเสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย หรือรายละเอียดอื่น ๆ ในภาพ คิดเป็นร้อยละ 8.57

4. ด้านการออกแบบ ลักษณะที่แสดงออกได้มากที่สุดคือ วาดภาพแสดงออกโดยอิสระและเป็นตัวของตัวเอง คิดเป็นร้อยละ 92.38 ลักษณะที่แสดงออกได้น้อยที่สุดคือ วาดภาพมีรูปแบบซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของสิ่งต่าง ๆ หรือเครื่องประดับต่าง ๆ เช่น เครื่องใช้ ทรงผม กำไล คิดเป็นร้อยละ 7.61

ลักษณะการแสดงออกของนักเรียนไทยมุสลิมอายุ 8 ปี มีดังนี้คือ

1. ด้านการวาดภาพคน ลักษณะที่แสดงออกได้มากที่สุดคือ วาดมือ แขน ขา และเท้า ผิดไปจากลักษณะของความจริง คิดเป็นร้อยละ 94.28 ลักษณะที่แสดงออกได้น้อยที่สุดคือ วาดภาพเน้นส่วนที่เห็นว่าสำคัญ ให้มีขนาดใหญ่สิ่งที่เห็นว่าไม่สำคัญจะไม่วาด คิดเป็นร้อยละ 12.38

2. ด้านการใช้พื้นที่ว่าง ลักษณะที่แสดงออกได้มากที่สุดคือ วาดภาพเป็นลักษณะแบนราบ เป็นแบบ 2 มิติ คิดเป็นร้อยละ 96.19 ลักษณะที่แสดงออกได้น้อยที่สุดคือ วาดภาพแบบพับกลาง หรือภาพแบบมองทะลุเห็นภายใน คิดเป็นร้อยละ 30.48

3. ด้านการใช้สี ลักษณะที่แสดงออกได้มากที่สุดคือ ระบายสีโดยอิสระ คิดเป็นร้อยละ 94.28 ลักษณะที่แสดงออกได้น้อยที่สุดคือ ระบายสีตกแต่งบนเสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย หรือรายละเอียดอื่น ๆ ในภาพ คิดเป็นร้อยละ 12.38

4. ด้านการออกแบบ ลักษณะที่แสดงออกได้มากที่สุดคือ วาดภาพแสดงออกโดยอิสระและเป็นตัวของตัวเอง คิดเป็นร้อยละ 97.14 ลักษณะที่แสดงออกได้น้อยที่สุดคือ วาดภาพมีรูปแบบซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของสิ่งต่าง ๆ หรือเครื่องประดับต่าง ๆ เช่น เครื่องใช้ ทรงผม กำไล คิดเป็นร้อยละ 22.85

ลักษณะการแสดงออกของนักเรียนไทยมุสลิมอายุ 9 ปี มีดังนี้คือ

1. ด้านการวาดภาพคน ลักษณะที่แสดงออกได้มากที่สุดคือ วาดภาพคนเฉพาะด้านหน้า (หน้าตรง) และวาดมือ แขน ขา และเท้า ผิดไปจากลักษณะของความจริง คิดเป็นร้อยละ 97.14 ลักษณะที่แสดงออกได้น้อยที่สุดคือ วาดภาพเน้นส่วนที่เห็นว่าสำคัญ ให้มีขนาดใหญ่สิ่งที่เห็นว่าไม่สำคัญจะไม่วาด คิดเป็นร้อยละ 15.23
2. ด้านการใช้พื้นที่ว่าง ลักษณะที่แสดงออกได้มากที่สุดคือ วาดภาพเป็นลักษณะแบนราบ เป็นแบบ 2 มิติ คิดเป็นร้อยละ 98.09 ลักษณะที่แสดงออกได้น้อยที่สุดคือ วาดภาพแบบพับกลาง หรือภาพแบบมองทะลุเห็นภายใน คิดเป็นร้อยละ 11.42
3. ด้านการใช้สี ลักษณะที่แสดงออกได้มากที่สุดคือ ระบายสีโดยอิสระ คิดเป็นร้อยละ 99.04 ลักษณะที่แสดงออกได้น้อยที่สุดคือ ระบายสีตกแต่งบนเสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย หรือรายละเอียดอื่น ๆ ในภาพ คิดเป็นร้อยละ 24.76
4. ด้านการออกแบบ ลักษณะที่แสดงออกได้มากที่สุดคือ วาดภาพแสดงออกโดยอิสระและเป็นตัวของตัวเอง คิดเป็นร้อยละ 98.09 ลักษณะที่แสดงออกได้น้อยที่สุดคือ วาดภาพมีรูปแบบซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของสิ่งต่าง ๆ หรือเครื่องประดับต่าง ๆ เช่น เครื่องใช้ ทรงผม กำไล คิดเป็นร้อยละ 10.47

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาการแสดงออกทางศิลปะโดยการวาดภาพระบายสีของนักเรียนไทยมุสลิมอายุ 7-9 ปี ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน จังหวัดชายแดนภาคใต้ ผลปรากฏว่า

1. ด้านสถานภาพและความสนใจของนักเรียนไทยมุสลิม จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลปรากฏว่า นักเรียนไทยมุสลิมจำนวนมากเกินกว่าครึ่ง ชอบการวาดภาพระบายสีมากที่สุด จึงสามารถอธิบายได้ว่า ตามธรรมชาติของเด็กในวัยนี้ ชอบการวาดภาพระบายสี ซึ่งสอดคล้องกับ เลิศ อานันทนนะ (2532 : 138) ที่กล่าวว่า เด็กชอบการวาดภาพระบายสี เพราะธรรมชาติของเด็กนั้น พอใจที่จะขีดเขียนอยู่ตลอดเวลา โดยเด็กส่วนใหญ่ จะชอบขีดเขียนไปตามที่ต่าง ๆ เช่น พื้นดิน พื้นทราย หรือแม้แต่กระจกที่ฝุ่นจับ เป็นต้น ในส่วนของสีที่ชอบใช้พบว่า นักเรียนไทยมุสลิมชอบใช้สีไม้ สีเทียน สีน้ำ และสีชอล์คน้ำมัน เมื่อพิจารณาจะเห็นว่า นักเรียนชอบใช้สีไม้ หรือดินสอสี มากที่สุด เพราะเป็นอุปกรณ์ที่สะดวกต่อการระบายสีจากการสังเกต พบว่า ดินสอสีที่นักเรียนชอบใช้จะมีลักษณะเป็นแท่งสีหลาย ๆ สี สอดใส่ในด้ามดินสอ ซึ่งสามารถเปลี่ยนสีได้ โดยไม่ต้องเหลาดินสอ ส่วนสีที่ใช้บ่อย คือสีชอล์คน้ำมัน จากการสัมภาษณ์ครูสอนศิลปะของโรงเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างพบว่า เด็กไม่นิยมใช้ เพราะมีราคาแพง นอกจากนี้จากการสำรวจปัญหาการเรียนการสอนศิลปะพบว่า มีปัญหาขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์ในระดับมาก จึงอาจเป็นสาเหตุให้นักเรียนไม่นิยมใช้สีดังกล่าว อย่างไรก็ตามการใช้สีก็จะมีการเลือกใช้ตามที่ตนชอบแต่

ละคนซึ่งสอดคล้องกับ วิรุณ ตั้งเจริญ (2525 : 250 – 261) ที่ว่าสิ่งที่มีผลต่อการแสดงออกทางศิลปะของเด็กส่วนหนึ่งคือ พื้นฐานความแตกต่างเฉพาะบุคคล เด็กอาจจะเลือกวัสดุอุปกรณ์ที่แตกต่างกัน งานศิลปะที่เด็กแสดงออกจึงมีแบบแผนเฉพาะตัว ที่สะท้อนความแตกต่างทางเอกลักษณ์ของเด็กแต่ละคน โดยเฉพาะในส่วนของภาพที่ขอบวาดพบว่า นักเรียนไทยมุสลิมชอบวาดภาพการ์ตูนมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับที่ อรอนงค์ ฤทธิธำชัย (2538 : 157) กล่าวว่า เด็กชอบวาดภาพการ์ตูน เพราะมีความคุ้นเคยจากการอ่านหนังสือการ์ตูน การดูภาพยนตร์ โทรทัศน์ อีกทั้งยังมีความประทับใจในสีสันที่สวยงามของตัวการ์ตูนและประทับใจในบทบาทของการ์ตูนแต่ละตัว จึงทำให้เป็นสื่อจูงใจในการวาดภาพ

2. ด้านการแสดงออกโดยการวาดภาพระบายสี จากผลการวิเคราะห์ภาพวาดระบายสีในด้านต่าง ๆ โดยภาพรวมปรากฏผลดังนี้คือ

2.1 ด้านการวาดภาพคน พบว่า ลักษณะที่นักเรียนไทยมุสลิมแสดงออกได้มากที่สุดคือ วาดภาพคน เฉพาะด้าน (หน้าตรง) ซึ่งเป็นไปตามทฤษฎีขั้นพัฒนาการทางศิลปะเด็กขั้นที่ 3 คือ ขั้นวาดภาพได้คล้ายของจริง (Schematic Stage) ของ วิคเตอร์ โลเวนเฟลด์ (Lowenfeld, 1987) และตรงกับที่ ลาร์ค (Lark , 1967 : 7 - 8) และลินเดอร์แมน (Linderman , 1974 : 20) โลเวนเฟลด์ (Lowenfeld, 1987) กล่าวว่า เมื่อเด็กวาดภาพคนระยะแรก มักจะวาดด้านหน้ารวมทั้งยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของ สุกลักษณ์ ธนเกษพิศาล (2535 : 68 – 86) ซึ่งศึกษาการวาดภาพของเด็กอายุ 7 – 9 ปี จะมีพัฒนาทางศิลปะอยู่ในขั้นวาดภาพได้คล้ายของจริง (Schematic Stage) นอกจากนี้ ลักษณะที่นักเรียนไทยมุสลิมส่วนมากยังแสดงออกโดยการวาดมือ แขน ขา และเท้า ผิดไปจากลักษณะของความจริง ซึ่งเป็นไปตามพัฒนาการทางศิลปะเด็กของ โลเวนเฟลด์ (Lowenfeld, 1987) ตรงกับที่ ลินเดอร์แมน (Linderman , 1974 : 20) ที่กล่าวว่า เด็กเล็กมักจะวาดภาพคน โดยเน้นให้เห็นสัดส่วนที่ผิดไปจากความเป็นจริง นอกจากนี้ลักษณะที่พบได้อีกก็คือ นักเรียนไทยมุสลิมส่วนมาก วาดภาพคนโดยแสดงอากัปกริยาท่าทางการเคลื่อนไหวของร่างกายแข็งกระด้างผิดธรรมชาติ ซึ่งเป็นไปตามทฤษฎีของ โลเวนเฟลด์ (Lowenfeld, 1987 : 314) ที่ว่า เด็กตอนต้นยังไม่สามารถถ่ายทอดภาพได้เหมือนกับความเป็นจริง

เมื่อพิจารณาการวาดภาพคนโดยจำแนกตามเพศมีผลการวิจัยพบว่า ลักษณะการแสดงออกทางศิลปะโดยการวาดภาพระบายสี ลักษณะการแสดงออกของนักเรียนไทยมุสลิมแสดงลักษณะที่ต่างกันคือ วาดภาพแสดงเครื่องแต่งกาย โดยใช้เส้น และรูปร่างเรขาคณิต ซึ่งพบว่า เพศหญิงมีลักษณะการแสดงออกได้มากกว่าเพศชาย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ โกศล ภูพลอย (2532 : 95) ที่กล่าวว่า ภาพคนที่นักเรียนหญิงวาดจะมีการประดับตกแต่งเสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย เครื่องประดับมากกว่าภาพคนที่นักเรียนชายวาด อาจเป็นเพราะนิสัยรักสวยรักงาม และเป็นวัยที่นักเรียนหญิงเริ่มสนใจ ในการแต่งกาย ดังนั้น ลักษณะดังกล่าว นักเรียนหญิงจึงสามารถถ่ายทอดรายละเอียดออกมาในภาพคนได้มากกว่านักเรียนชาย นอกจากนี้ยังพบว่า การแสดงออกดังกล่าวจะมีพัฒนาการที่สูงขึ้นตามวัย

2.2 ด้านการใช้พื้นที่ว่างจากผลการวิเคราะห์ภาพวาดของเรียนไทยมุสลิม พบว่า ลักษณะที่นักเรียนสามารถแสดงออกได้มากที่สุดคือ วาดภาพเป็นลักษณะแบนราบ เป็นแบบ 2 มิติ ซึ่งเป็นไปตามขั้นพัฒนาทางศิลปะที่อยู่ในขั้นวาดภาพได้คล้ายของจริง (Schematic Stage) ของ วิคเตอร์ โลเวนเฟลด์ (Lowenfeld, 1987) และนักเรียนไทยมุสลิมบางรายยังมีพัฒนาการข้ามขั้นสูงขึ้นไปอยู่ในขั้นการวาดภาพตามความเป็นจริง (The Drawing Realistic) แล้ว คือ สามารถวาดภาพที่แสดงถึงความลึกและระยะใกล้ไกลได้อีกด้วย สอดคล้องกับผลการวิจัยของ สุกัลลักษณ์ ธนเกษพิศาล (2535 : 88) และ สมสมร ภูประกร (2530 : 60) ซึ่งได้ศึกษาการวาดภาพของเด็กตามทฤษฎีของ โลเวนเฟลด์ (Lowenfeld, 1987) ซึ่งพบว่าเด็กบางคนมีพัฒนาการทางการวาดภาพอยู่ในขั้นวาดภาพตามความเป็นจริง ซึ่งเป็นพัฒนาการที่สูงขึ้นตามวัย นอกจากนี้ยังพบว่านักเรียนไทยมุสลิมบางส่วนวาดภาพไปตามความคิดของตน โดยไม่คำนึงถึงความจริงและวาดภาพยังจัดระยะของวัตถุให้สัมพันธ์กันไม่ได้ สิ่งที่นักเรียนวาดมีลักษณะกระจัดกระจายอยู่เต็มหน้ากระดาษ โดยไม่มีระเบียบเหมือนล้อยอยู่บนหน้ากระดาษ ซึ่งสอดคล้องกับ ประภัสร นิยมธรรม (2533 : 3) ที่กล่าวว่าในการวาดภาพของเด็กจะแสดงเป็นภาพง่าย ๆ ระยะต้น เด็กไม่ค่อยนึกถึงสิ่งที่ตัวเองวาด มักจะวาดในสิ่งที่ตนเองพอใจ ลักษณะที่นักเรียนไทยมุสลิมแสดงออกได้น้อยที่สุดคือ วาดภาพแบบพับกลาง หรือภาพแบบมองทะลุเห็นภายใน ที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะว่า นักเรียนมีพัฒนาการที่ข้ามขั้นสูงขึ้นไปทั้งยังสอดคล้องกับ สมพร รอดบุญ (2525) ที่กล่าวว่า เด็กวัยนี้เริ่มรับรู้และเข้าใจลักษณะการใช้พื้นที่ว่าง มีความเข้าใจในการใช้เนื้อที่กระดาษในการวาดภาพ

เมื่อพิจารณาการแสดงออกด้านการใช้พื้นที่ว่าง โดยจำแนกตามอายุ มีผลการวิจัยพบว่า บางลักษณะ การแสดงออก จะไม่สัมพันธ์กับพัฒนาการที่สูงขึ้นตามวัย ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ เฟลด์แมน (Feldman , 1987 อ้างถึงใน มะลิฉัตร เอื้ออานันท์ 2541) ที่เชื่อว่าพัฒนาการของเด็ก มิใช่จะเจริญงอกงามตามวัยที่สูงขึ้นทุกเรื่อง ดังเช่น พัฒนาการด้านการวาดภาพของเด็กที่มีลักษณะโค้งรูปด้วย ตามข้อมูลของการ์ดเนอร์ (1980) ที่พบว่า เด็กมีการแสดงออกทางศิลปะที่เฉียบขาด เชื่อมมันสูงสุดประมาณ 5 ปี แต่หลังจากนั้น ประมาณ 8 ปี เมื่อสมองซีกซ้าย เริ่มพัฒนาสูงขึ้น เด็กสามารถคิดเป็นเหตุผลมากขึ้น และพิจารณาผลงานของตน เห็นถึงข้อเด่นข้อด้อย และด้วยเหตุผลอีกหลายประการ พลังในการสร้างสรรค์ ในการวาดภาพของเด็กจะถดถอยลงในขณะความสามารถด้านอื่นสูงขึ้น

2.3 ด้านการใช้สี จากผลการวิเคราะห์ภาพวาดของนักเรียนไทยมุสลิมโดยรวม ลักษณะที่นักเรียนสามารถแสดงออกได้มากที่สุดคือ ระบายสีโดยอิสระ ซึ่งเป็นไปตามขั้นพัฒนาทางศิลปะเด็กของ โลเวนเฟลด์ (Lowenfeld, 1987 : 225) ขั้นวาดภาพได้คล้ายของจริง (Schematic Stage) ที่ว่าเด็กวัยนี้จะใช้สีตามอารมณ์ ยังไม่สามารถใช้สีได้อย่างถูกต้อง เด็กจะใช้สีที่สะดุดตา และความชอบส่วนตัวเป็นหลัก และไม่เหมือนจริง ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของ ประเทิน มหาจันทร์ (2531 : 49) ที่กล่าวว่า การใช้สีของเด็กนั้น จะไม่มีความสัมพันธ์ระหว่างรูปกับสีเลย รูปคนเด็กอาจจะระบายสีแดง สีเขียว

สีน้ำเงิน สีเหลือง หรือสีอะไรก็ได้ที่เด็กพอใจ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับอารมณ์ของเด็กเป็นสำคัญ นอกจากนี้ยังพบว่านักเรียนไทยมุสลิมบางรายมีพัฒนาการข้ามสูงขึ้นไปอยู่ในขั้นวาดภาพตามความเป็นจริง (The Drawing Realistic) คือ มีการระบายสีได้ใกล้เคียงกับวัตถุที่ตามองเห็น ซึ่งเป็นไปตามขั้นพัฒนาการทางศิลปะของ โลเวนเฟลด์ (Lowenfeld, 1987 : 311 - 312) ที่กล่าวว่าเด็กวัย 7 – 9 ปี บางครั้ง อาจใช้สีตรงกับความเป็นจริง เมื่อเด็กมีความประทับใจสีนั้นเป็นพิเศษ สีบางสี มีอิทธิพลต่อเด็กมากจนทำให้ เด็กแสดงออกมาในรูปได้เหมือนจริงทุกประการ ส่วนลักษณะที่นักเรียนไทยมุสลิมแสดงออกได้น้อยที่สุดคือ ระบายสีตกแต่งบนเสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย หรือรายละเอียดอื่น ๆ พบว่าเด็กไทยมุสลิมไม่สามารถแสดงออกในด้านนี้ ตรงตามพัฒนาการทางศิลปะที่อยู่ในขั้นวาดภาพได้คล้ายของจริง (Schematic Stage) ของ โลเวนเฟลด์ (Lowenfeld, 1987) คงมีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่สามารถแสดงออกได้ โดยเฉพาะในนักเรียนอายุ 9 ปี ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า สาเหตุที่เป็นเช่นนี้ เพราะ การไม่ได้รับการสนับสนุนส่งเสริมเท่าที่ควรตลอดจนการขาดแคลนอุปกรณ์รวมถึงครูผู้สอนศิลปะศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับ ลินเดอร์แมน (Linderman 1974 : 11 – 57) กล่าวว่า ในการสอนศิลปะศึกษา สิ่งที่ควรให้ความสนใจเป็นพิเศษ ก็คือวัสดุอุปกรณ์ เมื่อต้องการให้เด็กสร้างสรรค์อย่างหลากหลายก็จำเป็นต้องหาวัสดุที่หลากหลายมาให้เด็กเลือกใช้อย่างอิสระ

เป็นที่น่าสังเกตว่าในด้านการใช้สี ลักษณะที่เด็กแสดงออกได้อีกคือ การระบายสีภาพบ้านตามอารมณ์ของเด็ก ซึ่งเป็นข้อค้นพบอีกประการหนึ่งว่า การระบายสีบ้านนักเรียนสามารถระบายสีอะไรก็ได้ ไม่มีการจำกัด เพราะ สีของบ้านเป็นไปได้ทุกสี นอกจากนี้นักเรียนจะเลือกใช้สีที่เคยพบเห็นในธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมเท่านั้น เด็กไม่สามารถคิดและจินตนาการนำสีอื่นมาระบายลงในภาพได้เลย การวาดภาพต้นไม้ เด็กจะวาดภาพต้นไม้ตามที่ตามองเห็น เช่น ลำต้นของต้นไม้ จะใช้สีน้ำตาล ใบไม้จะใช้สีเขียว ทั้งนี้เป็นเพราะเด็กมีความประทับใจในสีของต้นไม้ เป็นพิเศษ หรือเด็กเคยชินต่อสีของต้นไม้ที่อยู่แวดล้อมรอบตัวเขา สาเหตุอีกประการหนึ่ง อาจเป็นเพราะว่า ครูที่สอนศิลปะในโรงเรียน เป็นผู้ชี้แนะและสอนให้เด็กระบายสีได้เหมือนจริงตามธรรมชาติ

เมื่อพิจารณาการแสดงออกด้านการใช้สีโดยจำแนกตามเพศมีผลการวิจัยพบว่า ลักษณะที่แสดงออกได้แตกต่างกันคือ นักเรียนไทยมุสลิมหญิงแสดงออกได้มากกว่านักเรียนมุสลิมชายในข้อการระบายสีหรือใช้สีซ้ำ ๆ กัน ในการระบายวัตถุชนิดเดียวกันและระบายสีในพื้นที่หรือขอบเขตที่จำกัดได้ ตลอดจนระบายสีแสดงลักษณะรอยแปลง หรือเส้นในการระบายสีซ้ำ ๆ ไปในแนวทาง หรือทิศทางเดียวกัน ซึ่งเป็นไปตามพัฒนาการทางศิลปะเด็กของ โลเวนเฟลด์ (Lowenfeld, 1987) ขั้นวาดภาพได้คล้ายของจริง (Schematic Stage) ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ โกศล ภูพลอย (2532 : 96) ที่กล่าวว่า ลักษณะการใช้สีของนักเรียนหญิงส่วนมากจะระบายสีไปในแนวทางหรือทิศทางเดียวกันโดยลงน้ำหนักของสี ลักษณะลากเส้นและเกลี่ยเบา ๆ ไม่เน้นเส้น และสีในการระบายให้มีน้ำหนักชัดเจน

2.4 ด้านการออกแบบ จากผลวิเคราะห์ภาพวาดของนักเรียนไทยมุสลิม ลักษณะที่นักเรียนทั้งหมด แสดงออกได้มากที่สุด คือ วาดภาพแสดงออกโดยอิสระและเป็นตัวของตัวเอง เด็กแต่ละคนจะรับรู้ หรือมีความรู้สึกตอบรับต่อสิ่งต่าง ๆ แตกต่างกันไป ซึ่งขึ้นอยู่กับพื้นฐานการเรียนรู้ ประสบการณ์ และสภาพแวดล้อมที่เป็นสิ่งจูงใจ หรือเป็นตัวกระตุ้นความรู้สึกนึกคิด ผลงานศิลปะของเด็กจะได้รับการผสมผสานประสบการณ์ที่พบเห็นกับความรู้สึกนึกคิดไว้ด้วยกัน ทั้งยังสอดคล้องกับเมนเดลวิทซ์ (Mendelowit , 1963) กล่าวว่า ภาพวาดระบายสีของเด็กจะสะท้อนให้เห็นถึงเรื่องราว การแสดงออกที่เป็นลักษณะเฉพาะตัว เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงที่มีพัฒนาการและมีความเป็นตัวของตัวเอง สาเหตุของการแสดงออกดังกล่าว เนื่องมาจากการที่เด็กรวมนี้เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย และทางด้านสังคม พัฒนาการจึงสูงขึ้นตามวัยของเด็ก นอกจากนี้ลักษณะที่นักเรียนกลุ่มตัวอย่างทั้งหมดและแยกตามเพศ แสดงออกในด้านการออกแบบ รองลงมาคือ วาดภาพแสดงถึงความแตกต่างระหว่างเพศ

การแสดงออกทางศิลปะของเด็กตามลักษณะนี้เป็นไปตามขั้นพัฒนาการทางศิลปะเด็กของวิกเตอร์ โลเวนเฟลด์ (Viktor Lowenfeld 1987 : 319) ที่ได้กล่าวว่าเด็กในระยะนี้อยู่ในวัยที่มีความรู้สึกแบ่งแยกเพศ สนใจในหมู่เพื่อน เพศ และวัยเดียวกันกับตน อยากแสดงอะไรที่เป็นตัวของตัวเองเช่น ภาพวาดของเด็กไทยมุสลิมชายที่ชอบกีฬาฟุตบอล การแสดงออกทางศิลปะในภาพวาดก็จะสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะการแสดงออกที่เป็นลักษณะเฉพาะตัว อย่างไรก็ตามในขั้นนี้เด็กเริ่มมีความเข้าใจความแตกต่างระหว่างเพศ โดยแสดงออกในเรื่องแบบของเสื้อผ้า ซึ่งสอดคล้องกับ สมสมร ภูประกร (2530) และโกศล ภูพลอย (2532) ที่ศึกษาการวาดภาพระบายสีของเด็กตามทฤษฎี ของโลเวนเฟลด์ พบว่าเด็กในวัยนี้จะมีพัฒนาการทางศิลปะที่สูงขึ้น คือจะเริ่มรู้จักการออกแบบหรือตกแต่ง และใช้สิ่งต่างๆ ตามหน้าที่ของสิ่งนั้น ๆ เช่น แบบของเสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย รวมทั้งยังสอดคล้องกับ ปิยะชาติ แสงอรุณ (2525 : 31) กล่าวว่า การแสดงออกทางศิลปะของเด็กในวัยนี้เป็นการแสดงออกในลักษณะที่สัมพันธ์และเกี่ยวข้องกับสังคมของเด็ก ซึ่งมีการรวมกลุ่มระหว่างเพศขึ้น การแสดงออกทางศิลปะจึงมีผลที่ได้รับผลกระทบจากกิจกรรม และความสนใจจากกลุ่ม ดังนั้น ภาพวาดของเด็กจึงแสดงเรื่องราวเนื้อหา ที่แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างเพศ

ส่วนลักษณะที่นักเรียนกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด แสดงออกในด้านการออกแบบได้น้อยที่สุด คือ วาดภาพมีรูปแบบซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของสิ่งที่ต่าง ๆ หรือเครื่องประดับต่าง ๆ เช่น เครื่องใช้ ทรงผม กำไล ซึ่งสิ่งที่มีผลต่อการแสดงออกของเด็กด้านต่าง ๆ ให้มีความแตกต่างกันนั้น นอกจากจะขึ้นอยู่กับพื้นฐานการเรียนรู้ ประสบการณ์ และสภาพแวดล้อมที่เป็นสิ่งจูงใจแล้ว การแสดงออกทางศิลปะของเด็กจะมีการพัฒนาในตัวของเขาเองและที่อาศัยองค์ประกอบอื่นช่วยเช่น ความเข้าใจของครู การจัดสภาพแวดล้อมและวัสดุอุปกรณ์ตลอดจน การยอมรับและให้ความสนใจต่องานของเด็ก ซึ่งในบางครั้งพัฒนาการทางด้านศิลปะเด็กจะหยุดชะงัก อาจเพราะเหตุจากความบกพร่องของการเจริญเติบโตของเด็ก

เองและจากอิทธิพลของผู้ใหญ่ อิทธิพลของสิ่งต่าง ๆ ข้างต้น จึงส่งผลให้การแสดงออกบางลักษณะของนักเรียนแตกต่างกันตามความสามารถและเอกลักษณ์บุคคล ปิยะชาติ แสงอรุณ (2525 : 31)

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาโดยจำแนกตามเพศ พบว่าการแสดงออกในด้านการออกแบบโดยส่วนของข้อการวาดภาพมีรูปแบบซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของสิ่งต่าง ๆ หรือเครื่องประดับต่าง ๆ เช่น เครื่องใช้ ทรงผม กำไล พบว่าเพศหญิงจะมีการแสดงออกในลักษณะนี้มากกว่าเพศชาย ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของโกศล ภูพลอย (2532) ที่กล่าวว่า นักเรียนหญิงวาดจะมีการประดับ ตกแต่งเสื้อผ้า เครื่องแต่งกาย เครื่องประดับมากกว่าภาพคนที่นักเรียนชายวาด อาจเป็นเพราะนิสัยรักสวยรักงาม และเป็นวัยที่นักเรียนหญิงเริ่มสนใจเอาใจใส่ในการแต่งกาย ดังนั้นลักษณะดังกล่าวนักเรียนหญิงจึงสามารถถ่ายทอดรายละเอียดออกมาในการออกแบบภาพคนได้มากกว่านักเรียนชาย และยังพบว่าลักษณะดังกล่าวจะมีพัฒนาการที่สูงขึ้นตามวัย

อย่างไรก็ตามในด้านการออกแบบนี้เด็กไทยมุสลิมสามารถแสดงลักษณะการประดิษฐ์ ตกแต่งรายละเอียดส่วนประกอบในภาพได้ ซึ่งเป็นไปตามทฤษฎีของวิกเตอร์ โลเวนเฟลด์ และสอดคล้องกับที่เดอ ฟรานเชสโก (De Francesco 1958) ที่กล่าวว่า เด็กวัยนี้จะเริ่มมีการสังเกตในเรื่องของรายละเอียดมากขึ้น เช่นรายละเอียดของเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย รวมถึงสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัว และจะแสดงถึงรายละเอียดต่าง ๆ เหล่านี้ลงในผลงานของเขาด้วย สอดคล้องกับ วิรุณ ตั้งเจริญ (2531) กล่าวว่าไว้ว่า การวาดภาพของเด็กประถมศึกษาจะวาดภาพที่เริ่มแสดงให้เห็นถึงลักษณะของการประดิษฐ์ตกแต่งภาพเพิ่มขึ้นด้วย

กล่าวได้ว่าการแสดงออกทางศิลปะในด้านการวาดภาพระบายสีของเด็กนักเรียนไทยมุสลิมอายุ 7-9 ปี ที่ได้อภิปรายผลพบว่าเด็กไทยมุสลิมมีพัฒนาการทางการวาดภาพระบายสีเป็นไปตามทฤษฎีพัฒนาการทางศิลปะเด็กของวิกเตอร์ โลเวนเฟลด์ (Viktor Lowenfeld , 1987) ซึ่งปรากฏอยู่ในขั้นที่ 3 ขั้นวาดภาพได้คล้ายของจริง (Schematic Stage) ได้ทุกลักษณะ สอดคล้องกับจากการศึกษาการแสดงออกทางศิลปะโดยการวาดภาพระบายสีของ สมสมร ภูประกร (2530) , โกศล ภูพลอย (2532) , สุกลักษณ์ ธนเกษพิศาล (2535) , และพรพิมล ศิริวัฒน์ (2539) โดยศึกษาการวาดภาพระบายสีตามหลักเกณฑ์ของ วิกเตอร์ โลเวนเฟลด์ (Viktor Lowenfeld,1987) พบว่าเด็กส่วนใหญ่มีขั้นพัฒนาการทางการวาดภาพระบายสี เป็นไปตามเกณฑ์ ขั้นพัฒนาการทางการวาดภาพของโลเวนเฟลด์ ได้ทุกลักษณะ ซึ่งบางลักษณะมีพัฒนาการที่ต่ำกว่าเกณฑ์ หรือ มีการแสดงออกข้ามขั้นสูงขึ้นไป ทั้งนี้อาจเป็นเพราะพื้นฐานการเรียนรู้ ประสบการณ์และสิ่งแวดล้อม

เป็นที่น่าสังเกตว่า การแสดงออกทางศิลปะโดยการวาดภาพระบายสีของนักเรียนไทยมุสลิม มีนักเรียนไทยมุสลิมบางส่วน สามารถวาดภาพที่แสดงถึงวัฒนธรรมของอิสลาม ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากภาพวาดของเด็กทั่วไป กล่าวคือ เด็กไทยมุสลิมสามารถวาดภาพแสดงการแต่งกายของชาวไทยมุสลิมได้ เช่น วาดภาพชายไทยมุสลิม มีลักษณะการแต่งกายโดย สวมเสื้อมลายู นุ่งโสร่ง และสวมหมวกกะปิเยาะ วาดภาพหญิงไทยมุสลิม โดยสวมเสื้อแขนยาว นุ่งผ้าถุงปาเต๊ะ และมีผ้าคลุมผม (สว่างเลิศฤทธิ์ , 2535) เด็กไทยมุสลิมนอกจากจะสามารถวาดภาพวัฒนธรรมการแต่งกายของไทยมุสลิมได้แล้ว ยังสามารถวาดภาพที่แสดงถึงวัฒนธรรมทางด้านสถาปัตยกรรม เช่น วาดภาพมัสยิด และวาดภาพคน แสดงท่าทางที่แสดงถึงวัฒนธรรมอิสลาม ได้แก่ การละหมาด ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ แมคฟี (Mc Fee , 1977) ที่กล่าวว่า ศิลปะเด็ก เป็นสื่อการแสดงออกที่มีความไวต่ออิทธิพลภายนอก อิทธิพลภายนอก ซึ่งหมายรวมถึงสภาพแวดล้อมเชิงวัฒนธรรม และยังสอดคล้องกับการศึกษาของ รูดอล์ฟ (Rudolph , 1973) ที่กล่าวว่า ภาพวาดของเด็กนั้น มีความหมายในตัวเอง สามารถบ่งบอกถึงความเป็นอยู่ และสภาพแวดล้อมรอบ ๆ ตัวเด็ก ว่ามีลักษณะอย่างไร อีกทั้งยังสะท้อนถึงความเจริญเติบโตของเด็กในด้านต่าง ๆ อีกด้วย

จากผลการวิจัยการแสดงออกทางศิลปะในการวาดภาพระบายสีของนักเรียนไทยมุสลิม อายุ 7 – 9 ปี ในโรงเรียนประถมศึกษาจังหวัดชายแดนภาคใต้ สรุปได้ว่า การแสดงออกของนักเรียนไทยมุสลิมเป็นไปตามขั้นพัฒนาการทางศิลปะเด็กของ วิคเตอร์ โลเวนเฟลด์ (Viktor Lowenfeld,1987) ขั้นที่ 3 คือขั้นวาดภาพได้คล้ายของจริง ได้ทุกลักษณะบางลักษณะมีพัฒนาการข้ามขั้นสูงขึ้นไป อยู่ในขั้นวาดภาพตามความเป็นจริง (The Dawning Realistic) เมื่อพิจารณาในภาพรวมแล้ว การแสดงออกทางศิลปะของนักเรียนไทยมุสลิมบางส่วนยังมีการแสดงออกที่ต่ำกว่าเกณฑ์ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าปัญหาการจัดการเรียนการสอนวิชาศิลปะศึกษา มีความไม่สอดคล้องในการเรียนการสอนบางกิจกรรมรวมทั้งการขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์ และไม่ได้รับการสนับสนุนส่งเสริมเท่าที่ควร ปัญหาอีกประการหนึ่งก็คือ การขาดแคลนครูศิลปะ ที่มีเป็นผู้เข้าใจการแสดงออกทางศิลปะของเด็กจะต้องเป็นผู้คอยกระตุ้นให้เด็กได้แสดงออกโดยจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการ

นอกจากการอภิปรายผลดังที่กล่าวมาแล้ว ผู้วิจัยได้ทำการสังเกตพฤติกรรมในการวาดภาพ ได้แก่ การใช้ดินสอร่างภาพ และการใช้ไม้บรรทัดเป็นเครื่องมือช่วยในการลากเส้นต่าง ๆ ตลอดจนข้อสังเกตที่พบเพิ่มเติมในด้านต่าง ๆ ซึ่งสามารถนำมาอภิปรายผลดังนี้

การใช้ดินสอร่างภาพ พบว่าเด็กไทยมุสลิมในทุกกลุ่มอายุ ใช้ดินสอร่างภาพก่อนแล้วจึงระบายสีจนภาพเสร็จสมบูรณ์ ซึ่งลักษณะดังกล่าว สอดคล้องกับงานวิจัยของ อาวูษ มะกัท่าทอง (2542 : 94) ที่ศึกษาเรื่องมิติสัมพันธ์ในภาพวาดของเด็กวัยระหว่าง 5-9 ปี ที่มีต่ออิทธิพลของพื้นภาพรูปวงกลมที่มีต่อเส้นฐาน พบว่า เด็กทุกคนในทุกกลุ่มอายุ ใช้ดินสอร่างภาพก่อนแล้วจึงระบายสีจนภาพเสร็จ อีกทั้ง

ยังสามารถอธิบายตามทฤษฎีทางศิลปะ ชะลูต นีม์เสมอ (2531) กล่าวว่า งานทัศนศิลป์ชิ้นแรกของมนุษย์เริ่มจากเส้น เด็กก็ใช้เส้นเช่นเดียวกัน เด็กเล็ก ๆ ซึ่งอยู่ในวัยเริ่มต้นของพัฒนาการทางด้านศิลปะ แสดงออกทางด้านศิลปะโดยอาศัยเส้นเป็นพื้นฐานที่สำคัญที่สุด สอดคล้องกับ เลิศ อานันท์นะ (2526) ที่กล่าวว่า การวาดภาพเป็นกิจกรรมที่เด็กให้ความสนใจเป็นอย่างมาก เพราะธรรมชาติของเด็กชอบขีดเขียนอยู่ตลอดเวลา ดังจะเห็นได้จากร่องรอยการลาก ชูค ชิด เส้นตามสถานที่ต่าง ๆ เมื่อพิจารณาในแง่ของอิทธิพลจากพื้นฐานทางวัฒนธรรม กล่าวได้ว่าเด็กไทยคุ้นเคยหรือมีพื้นฐานทางทัศนศิลปะจากศิลปะประจำชาติโดยเฉพาะจิตรกรรมไทยแบบประเพณี ซึ่งงานจิตรกรรมไทยนั้น เส้นเป็นหัวใจของการแสดงออกทางศิลปะด้านจิตรกรรม (ชะลูต นีม์เสมอ , 2531 อ้างถึงในอาวุธ มะกล้าทอง 2542 : 94) สอดคล้องกับ เอียนบราวน์ (Brown, 1994) ที่กล่าวว่า สำหรับเด็กแล้ว นอกจากความแตกต่างอันเนื่องมาจากวุฒิภาวะและพัฒนาการทางศิลปะแล้วยังมีความแตกต่างอันเนื่องมาจากภูมิหลังทางวัฒนธรรมของเด็กด้วย นอกจากนี้จากการศึกษาของบราวน์ (1994) พบว่าขั้นตอนการวาดภาพของเด็กไทยในระดับประถมศึกษา เด็กส่วนมากเริ่มร่างภาพด้วยดินสอดำ แล้วจึงระบายสีด้วยสีชอล์คน้ำมัน (oil pastel) หรือสีเทียน (Crayon) แสดงให้เห็นว่าเด็กไทยนั้นฝึกมือแบบศิลปินในการวาดภาพตั้งแต่อายุน้อย อย่างไรก็ตามผลที่เกิดขึ้น สาเหตุที่สำคัญอีกประการก็คือ ระบบการเรียนการสอนที่อาจส่งผลต่อลักษณะและวิธีการวาดภาพของเด็กไทย โดยได้รับการสอนหรือเคยชินกับวิธีการวาดภาพ ตลอดจนการฝึกฝีมือเพื่อการประกวดวาดภาพจากครูหรือศิลปิน โดยการร่างภาพดังกล่าวด้วยดินสอจนเป็นรูปร่างหรือโครงสร้างของสิ่งต่าง ๆ แล้วจึงระบายสีตกแต่งภาพจนเสร็จสมบูรณ์

การใช้ไม้บรรทัดในการลากเส้นต่าง ๆ พบว่าเด็กไทยมุสลิม ส่วนใหญ่มีการใช้ลากเส้นด้วยไม้บรรทัดในการวาดภาพ จากการศึกษาวิจัยของนักจิตวิทยา เช่น โกลอมม์ (1974) บาร์เรตต์และไลต์ (1976) และการ์เดนอร์ (1980) (อ้างถึงใน มะลิกัตร์ เอื้ออานันท์ , 2532) พบว่าพัฒนาการทางศิลปะในเด็กช่วงอายุ 5 ปี ถึง 5 ปีครึ่ง ถือว่าเป็นวัยที่เด็กจะวาดภาพด้วยความมั่นใจไม่ลังเล เด็กจะมีการแสดงออกทางศิลปะในลักษณะที่เียบขาดเชื่อมั่นในลักษณะเดียวกับศิลปิน เส้นที่ลากไปมา มีลักษณะมั่นคงเต็มไปด้วยพลัง แต่ในกรณีของเด็กที่สูงวัยขึ้น ส่วนใหญ่ตามทฤษฎีระบุว่าความเชื่อมั่นจะเริ่มลดลง เด็กจะวาดด้วยความระมัดระวัง เริ่มมีลักษณะขาดกังวล วาดเส้นแบบไม่กล้า กลัวผิด หรือกลัวลากเส้นไม่ตรง เด็กบางคนจึงหันมาใช้เครื่องมือ เช่น ไม้บรรทัดช่วยในการลากเส้นยาว ๆ ในวิจัยนี้พบการลากเส้นด้วยไม้บรรทัดจากการวาดภาพบ้าน และการลากเส้นกรอบภาพ ดังนั้นในการวาดภาพด้วยเส้นต่าง ๆ ให้ได้ตั้งใจของเด็กวัยนี้จึงดูเป็นเรื่องยาก รวมทั้งการขาดการสนับสนุนจากครูที่สอนวิชาศิลปะซึ่งเป็นผู้ที่เข้าใจการแสดงออกทางศิลปะของเด็กแล้วจึงทำให้การแสดงออกลักษณะนี้เกิดขึ้นกับเด็ก เป็นจำนวนมาก

ลักษณะการวาดภาพระบายสีในด้านต่าง ๆ ของนักเรียนไทยมุสลิมที่พบเพิ่มเติมนอกเหนือไปจากที่กล่าวระบุไว้ในทฤษฎี คือ

1. นักเรียนไทยมุสลิมวาดภาพคนโดยมีการแสดงอารมณ์บนใบหน้าชัดเจน ซึ่งตรงกับทฤษฎีขั้นพัฒนาการทางศิลปะ ขั้นที่ 5 คือขั้นการใช้เหตุผล (The Age of Reasoning) ของวิกเตอร์ โลเวนเฟลด์ ที่กล่าวว่า เด็กในระดับอายุ 12 ถึง 14 ปี นั้นจะชอบวาดภาพคน และแสดงออกซึ่งอารมณ์ของภาพ สอดคล้องกับวีรุณ ตั้งเจริญ (2531) ได้กล่าวว่าผลงานศิลปะประกอบไปด้วยอารมณ์อันหลากหลาย เช่น ความสงบเยือกเย็น รุนแรง สนุกสนาน น่าสะพรึงกลัว ฯลฯ สำหรับศิลปะเด็ก อารมณ์ที่ปรากฏบนผลงาน นอกจากจะเป็นสิ่งสนับสนุนคุณค่าของผลงานแล้ว ยังเกี่ยวข้องไปถึงอารมณ์ส่วนตัวที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของเขาอีกด้วย นอกจากนี้ สมพร รอดบุญ (2525) ได้กล่าวว่า ถ้าเด็กมีการแสดงออกโดยวาดภาพใบหน้าคนกำลังยิ้มแย้มและมีการเน้นที่ปากที่กำลังยิ้มอยู่ แสดงให้เห็นถึงการที่เด็กต้องการแสดง ความสุขของเขาออกมา แต่ในทางกลับกัน ถ้าภาพวาดใบหน้าคนมีคิ้วตก ปากเป็นเส้นโค้งลง หรือมีหยดน้ำตาบนใบหน้า แสดงให้เห็นว่าเด็กกำลังแสดงถึงความเศร้าที่เขามี

2. การวาดภาพคนที่มีลักษณะคล้ายการ์ตูน จากหนังสือหรือภาพยนตร์โทรทัศน์ สอดคล้องกับแชปแมน (Chapman , 1978) ได้กล่าวว่า เด็กในระดับขั้นประถมศึกษา มักวาดภาพคนคล้าย การ์ตูน เพราะจุดสำคัญของความคิด และจินตนาการ พบได้จากในหนังสือการ์ตูนในโทรทัศน์ หรือภาพยนตร์ นอกจากนี้ วีรุณ ตั้งเจริญ (2531) กล่าวว่า เด็กมักจะเลียนแบบสิ่งที่ได้พบเห็นมา โดยวาดภาพไปตามความจำและจินตนาการเพื่อเป็นการบอกเล่าเรื่องราวที่ผ่านเข้ามาในความรู้สึกนึกคิด และสอดคล้องกับผลการวิจัยของ สุกฤษณ์ ธนเกษพิศาล (2535) กล่าวว่า เด็กจะชอบวาดภาพเลียนแบบการ์ตูน เพราะการเลียนแบบสิ่งที่ตนชอบและสนใจ เป็นลักษณะนิสัยประจำตัวของเด็กทุกคน การ์ตูนเป็นสิ่งที่เด็กสนใจ เนื่องจากเด็กได้สัมผัสมากและมีลักษณะใกล้เคียงกับเขาสามารถเป็นตัวแทนหรือเป็นเพื่อนของเขาได้

3. การวาดภาพคนด้านข้างและ คนด้านหลัง การวาดภาพลักษณะนี้จะไม่ค่อยพบในเด็กทั่วไป จึงนับเป็นภาพที่มีลักษณะพิเศษ แสดงให้เห็นถึงความเข้าใจและตระหนักถึงลีลา ท่าทางของคนที่ได้ก้มอยู่ และเด็กสังเกตได้ ซึ่งนักเรียนไทยมุสลิมบางรายมีพัฒนาการทางศิลปะในด้านการวาดภาพข้ามขั้นสูงขึ้นไป ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ สมสมร ภูประกร (2530) และสุกฤษณ์ ธนเกษพิศาล (2535) ซึ่งศึกษาการวาดภาพของเด็กตามทฤษฎีของวิกเตอร์ โลเวนเฟลด์ (Viktor Lowenfeld) ซึ่งพบว่าเด็กบางคนมีพัฒนาการทางวาดภาพ บางลักษณะข้ามขั้นไปอยู่ในขั้นพัฒนาการที่สูงขึ้น และสอดคล้องกับที่ เดอ ฟรานเชสโก (De Francesco, 1958) กล่าวว่าเด็กในวัยที่สูงขึ้นจะสังเกตในเรื่องรายละเอียดมากขึ้น อีกทั้งยังมีการสังเกตบุคลิกภาพท่าทางของคน และมีความเข้าใจในท่าทางต่าง ๆ ของคนด้วย

4. ภาพวาดมีการจัดวางภาพต้นไม้ ท้องฟ้า และดวงอาทิตย์ โดยใช้เส้นและรูปร่างเรขาคณิตเป็นไปตามขั้นพัฒนาการทางศิลปะเด็ก ขั้นที่ 2 ขั้นก่อนวาดภาพได้คล้ายของจริง ของวิกเตอร์ โลเวนเฟลด์ (Viktor Lowenfeld 1987 : 475) ที่พบว่ารูปร่างของวัตถุต่าง ๆ ที่เด็กวัยนี้วาดจะใช้เส้นเรขาคณิตเป็นสัญลักษณ์ และลักษณะที่เด็กบางรายวาดภาพ ดวงอาทิตย์ บ้าน หรือภูเขา ยังขึ้นอยู่กับจินตนาการ

ของเด็ก ยังไม่มีความสัมพันธ์กัน ก็เป็นไปตามขั้นพัฒนาการทางศิลปะของโลเวนเฟลด์ ที่กล่าวว่าวัตถุที่เด็กวาดจะไม่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันและสอดคล้องกับ ประเทิน มหาพันธ์ (2531 : 46-47) ที่กล่าวว่า การแสดงออกของเด็กวัยนี้ ความสัมพันธ์ของสิ่งต่าง ๆ จะไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัวสำหรับเด็กเลย

5. ภาพวาดมีการตีกรอบภาพ ซึ่งจากการสังเกตภาพวาดของกลุ่มตัวอย่างทั้ง 3 โรงเรียนพบว่า ภาพวาดของเด็กส่วนใหญ่จะมีการตีกรอบภาพด้วยดินสอ ซึ่งอาจเกิดจากการที่ครูเป็นคนกำหนดขึ้นจากการทำงานบางวิชาที่ต้องการความเรียบร้อยของผลงาน จึงส่งผลต่อการวาดภาพระบายสีของเด็ก นอกจากนี้จากผลการศึกษา การวาดภาพทิวทัศน์ของเด็กเล็กของ วุฒิ วัฒนสิน (2539) พบว่าการใช้กระดาษวาดภาพบางโรงเรียนครูจะนำกระดาษที่มีกรอบกระดาษและพิมพ์หัวกระดาษเพื่อให้เด็กนักเรียนกรอกรายละเอียด ชื่อ ชื่อสกุล เลขที่ วิชา ฯลฯ มาใช้แทนกระดาษวาดเขียน จึงทำให้เด็กเคยชินกับการวาดภาพและแสดงออกตามลักษณะดังกล่าว

6. การวาดภาพโดยมีการใช้สีสดใส ซึ่งเป็นไปตามการศึกษาของ เมนเดลโลวิทซ์ (Mendelowitz, 1963) ได้กล่าวไว้ว่าเด็กในช่วงวัยระหว่างนี้มักจะใช้สีที่สดใสในการระบายภาพ เพื่อแสดงถึงความคิดความรู้สึกในผลงานการวาดภาพระบายสีของเขาด้วย และยังสอดคล้องกับ สมพร รอดบุญ (2525) กล่าวว่าไว้ว่าเด็กที่ใช้สีที่สดใสในการระบายสีนั้นมักจะเป็นเด็กที่มีความสุข ร่าเริง สดใส และสนุกสนาน ตรงข้ามกับเด็กที่ใช้สีไม่สดใส สีเข้มหรือสีมืดเป็นเด็กที่มีความกดดันทางจิตใจ ไม่ร่าเริง ซึมเศร้า และเฉยเมย

7. การวาดภาพมีการระบายสีโดยใช้จินตนาการ ในการใช้สี โดยไม่ยึดติดความเป็นจริงซึ่งเป็นไปตามขั้นพัฒนาการทางศิลปะเด็ก ขั้นที่ 3 ขั้นวาดภาพได้คล้ายของจริง ของวิกเตอร์ โลเวนเฟลด์ (Viktor Lowenfeld 1987 : 225) ที่กล่าวว่าบางครั้งเด็กวัยนี้จะใช้สีตามอารมณ์ไม่สามารถใช้สีได้ถูกต้อง เด็กจะใช้สีที่สะดุดตา และความชอบส่วนตัวเป็นหลัก และไม่เหมือนจริง

8. การวาดภาพแสดงลักษณะการระบายสีที่มีความสนุกสนานในการใช้สี เป็นการระบายสีในหลายทิศทาง แต่มุ่งเป็นจุด ใช้สีหลายสีในภาพ และการแสดงลักษณะรอยแปรง ที่ระบายสีไปในแนวทางหรือทิศทางเดียวกัน เด็กไทยมุสลิมส่วนหนึ่งสามารถระบายสีที่แสดงให้เห็นถึงการมีความสนุกสนานและมีอิสระในเรื่องของการใช้สี เช่น ระบายสีหลายทิศทาง แต่มุ่งเป็นจุดหรือใช้สีหลาย ๆ สีในภาพ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ โกศล ภูพลอย (2532) ที่พบว่าเด็กในวัยนี้นั้นสามารถแสดงลักษณะรอยแปรงหรือเส้นในการระบายสีซ้ำ ๆ ไปในแนวทางหรือทิศทางเดียวกัน โดยจะพบในเด็กหญิงเป็นส่วนใหญ่ ส่วนเด็กชายจะระบายสีหลายทิศทาง เช่น ขึ้นบน ลงล่าง ซ้ายข้าง ขวาข้าง หรือระบายสีในลักษณะที่เรียงไปตามความถนัด ซึ่งเป็นลักษณะที่อิสระและสนุกสนานแสดงถึงความกล้าแสดงออกของเด็ก

9. เรื่องราวที่วาดในภาพ แสดงให้เห็นถึงแวดล้อมเชิงบวก เช่น ภาพครอบครัวที่มีความสุข ซึ่งสมพร รอดบุญ (2525) ได้กล่าวไว้ว่าเรื่องราวที่เด็กนำมาแสดงออกในภาพวาดระบายสีนั้นจะมาจากประสบการณ์ ความทรงจำ การเรียนรู้และจินตนาการ ซึ่งเป็นลักษณะของเด็กส่วนใหญ่ที่จะแสดงออก

ซึ่งความคิด อารมณ์ และความรู้สึกของเขาโดยตรงไปตรงมา ลักษณะดังกล่าวนี้ วิรุณ ตั้งเจริญ (2532) กล่าวว่า ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการวาดภาพระบายสีของเด็กคือ สภาพแวดล้อมรอบ ๆ ตัวเด็ก ซึ่งสอดคล้องกับ รูดอล์ฟ (Rudolph, 1973) รวมทั้ง แมคฟี และเดก (McFee and Degge, 1972) ที่ว่าภาพวาดของเด็กนั้นมีความหมายในตัวเองสามารถบ่งบอกถึงความเป็นอยู่ และสภาพแวดล้อมรอบ ๆ ตัวเด็กว่ามีลักษณะอย่างไร นอกจากนี้ วิรุณ ตั้งเจริญ (2531) ยังได้กล่าวอีกว่า ศิลปะเด็กนั้นเป็นการสร้างสรรค์อย่างบริสุทธิ์ใจ ดังนั้นจึงสะท้อนให้เห็นถึงความจริงใจในสังคมให้ปรากฏขึ้น ซึ่งเป็นความจริงที่สามารถพิสูจน์ได้ ถ้าในสังคมมีแบบแผนวัฒนธรรมอันดี เด็กย่อมแสดงออกทางศิลปะด้วยรูปแบบและเนื้อหาอันดีงาม เช่นเดียวกัน ถ้าเด็กใช้ชีวิตอยู่กับสภาพแวดล้อมที่ดี ศิลปะของเด็กก็จะแสดงออกซึ่งเรื่องราวที่คิดมาด้วย

ข้อเสนอแนะจากงานวิจัย

จากการศึกษาการแสดงออกทางศิลปะโดยการวาดภาพระบายสีของนักเรียนไทยมุสลิม อายุ 7-9 ปี ในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชนผลการวิจัยพบว่า การแสดงออกทางศิลปะโดยการวาดภาพระบายสีของนักเรียนกลุ่มตัวอย่างสามารถแสดงลักษณะการวาดภาพคน การใช้พื้นที่ว่าง การใช้สี และการออกแบบเป็นไปตามขั้นพัฒนาการทางศิลปะเด็กขั้นที่ 3 คือ ขั้นวาดภาพได้คล้ายของจริง ของวิกเตอร์ โลเวนเฟลด์ ได้ทุกลักษณะ นอกจากนี้ ภาพวาดของนักเรียนไทยมุสลิมยังแสดงออกถึงอิทธิพลของวัฒนธรรมอิสลาม เช่น การแต่งกายของชาวไทยมุสลิม ภาพมัซฮิดได้อีกด้วย รวมทั้งยังพบว่านักเรียนไทยมุสลิมสามารถแสดงลักษณะพิเศษบางอย่างที่พบเพิ่มเติม นอกเหนือไปจากทฤษฎีที่ได้กล่าวไว้ ทั้งนี้บางลักษณะนักเรียนสามารถแสดงออกมาได้มาก และบางลักษณะนักเรียนแสดงออกได้น้อย ความแตกต่างของนักเรียนดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงพื้นฐานการเรียนรู้ ประสบการณ์ และสภาพแวดล้อมที่จะกระตุ้นความสามารถในการแสดงออกของเด็ก ดังนั้นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องไม่ว่าจะเป็นมารดา ผู้ปกครอง ครูผู้สอน และผู้บริหารในสถานศึกษา จึงควรได้ทำความเข้าใจ และเห็นความสำคัญของการแสดงออกทางศิลปะ โดยการวาดภาพระบายสีของเด็กมากยิ่งขึ้น และให้การสนับสนุนส่งเสริมการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในวิชาศิลปะศึกษาให้กับนักเรียนดังนี้

1. บิดา มารดา หรือผู้ปกครอง ซึ่งเป็นผู้ที่มีความใกล้ชิดกับเด็กมากที่สุด ควรตระหนักบทบาทหน้าที่ของตนในการสนับสนุนส่งเสริมการแสดงออกทางศิลปะโดยการวาดภาพระบายสี โดยให้ความสนใจและสนับสนุนกิจกรรมการวาดภาพระบายสีของเด็ก จัดหาวัสดุอุปกรณ์ หรือการให้ความสำคัญของการเข้าร่วมกิจกรรมเข้าค่ายศิลปะเด็กภาคฤดูร้อน ทั้งนี้นอกจากจะทำให้เด็กมีพัฒนาการทางศิลปะในด้านต่าง ๆ แล้วยังทำให้เด็กมีความมั่นใจกล้าคิดกล้าแสดงออก รวมถึงการพูดคุยให้คำปรึกษา ช่วย

ตอบปัญหาเมื่อเด็กมีข้อสงสัยในเรื่องต่าง ๆ อีกทั้งควรช่วยจัดบรรยากาศสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อพัฒนาการในการวาดภาพระบายสีของเด็ก

2. ครูผู้สอน ซึ่งเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการสอนศิลปะศึกษาให้เด็กมีพัฒนาการทางด้านแสดงออกทางศิลปะในด้านการวาดภาพระบายสี ควรเป็นผู้ที่จบมาจากสาขาศิลปะศึกษาโดยตรงและมีความรู้และเข้าใจถึงพัฒนาการและธรรมชาติการแสดงออกของเด็กตลอดจนให้ความสนใจ ความต้องการและปัญหาการเรียนของเด็ก เปิดโอกาสให้เด็กมีอิสระในการทำกิจกรรมตามความถนัดและความสนใจ ตลอดจนเป็นผู้ที่คอยกระตุ้นให้เด็กได้แสดงออกซึ่งความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการโดยการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ส่งเสริมให้เด็กได้ใช้ความสามารถของตนเองในการแก้ปัญหา รวมถึงการจัดสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมการทำงานของเด็ก อีกทั้ง ครูผู้สอนควรให้ความสนใจต่อผลงานตลอดจนฝึกให้เด็กรู้จักการวิจารณ์ผลงาน รู้จักการประเมินผลงานด้วยตัวเอง ซึ่งจะทำให้เด็กรู้จักตนเอง กล้าคิดกล้าแสดงออก ยอมรับทั้งข้อดีข้อเสียจากการวิจารณ์ผลงาน ชื่นชมในความสามารถของผู้อื่นและสามารถพัฒนาความสามารถของตนให้สูงขึ้นอีกด้วย นอกจากนี้ครูผู้สอนควรหมั่นศึกษา ค้นคว้าหาความรู้ทางด้านศิลปะศึกษา ติดตามข่าวสารเกี่ยวกับศิลปะศึกษา ตลอดจนการหาประสบการณ์เพิ่มเติมจากการอบรมสัมมนา เพื่อนำมาปรับปรุงการเรียนการสอนศิลปะศึกษาในด้านเทคนิค วัสดุ อุปกรณ์ที่แปลกใหม่และที่สำคัญคือการสอนด้วยวิธีที่น่าสนใจและเป็นประโยชน์ในการส่งเสริมการแสดงออกทางศิลปะในด้านการวาดภาพระบายสี และพัฒนาการในด้านต่าง ๆ ตลอดจนการปลูกฝังทัศนคติที่ดีต่องานศิลปะ

3. ผู้บริหารสถานศึกษาควรมีความรู้ความเข้าใจและให้ความสำคัญในคุณค่าของวิชาศิลปะศึกษารวมถึงอิทธิพลที่ส่งผลต่อการแสดงออกทางศิลปะในด้านการวาดภาพระบายสีของเด็ก ตลอดจนการให้ความสนใจในการพัฒนาบุคลากรของโรงเรียนในการส่งเสริมการเข้ารับการอบรม เข้าร่วมประชุมสัมมนาที่เกี่ยวกับวิชาศิลปะศึกษาของครูผู้สอน เพื่อที่จะนำเอาประสบการณ์ที่แปลกใหม่และทันสมัยเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน มาใช้ในการสอนศิลปะศึกษา นอกจากนี้ควรให้ความสำคัญกับศิลปะศึกษาโดยการสนับสนุนให้กำลังใจและจัดหางบประมาณในการซื้อสื่อการสอน วัสดุ อุปกรณ์วัสดุทัศนูปกรณ์ตลอดจนจัดให้มีห้องปฏิบัติงานทางศิลปะโดยเฉพาะ ทั้งนี้เพื่อเอื้อต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนศิลปะศึกษา ให้เด็กได้มีพัฒนาการการแสดงออกอย่างเต็มความสามารถและตามความต้องการของเด็ก นอกจากนี้ผู้บริหารสถานศึกษาควรให้ความสนใจต่อสังคมภายนอกในการส่งเสริมการประกวดการวาดภาพระบายสี จากหน่วยงานต่าง ๆ ที่ของความร่วมมือกับโรงเรียน ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมการแสดงออกทางศิลปะโดยการวาดภาพระบายสี ซึ่งทำให้เด็กมีพัฒนาการทางศิลปะและมีประสบการณ์การทำงานศิลปะที่พัฒนาสูงขึ้น

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยต่อไป

1. ควรมีการวิจัยศึกษาการแสดงออกทางศิลปะโดยการวาดภาพระบายสีของนักเรียนไทยมุสลิมที่อยู่ในสภาพแวดล้อมวัฒนธรรมอื่น เช่น มุสลิมในภาคกลาง
2. ควรมีการศึกษาศึกษาการแสดงออกทางศิลปะโดยการวาดภาพระบายสีของนักเรียนในวัฒนธรรมอื่น ๆ ที่มีลักษณะเฉพาะ เช่น เด็กชาวเขา
3. ควรมีการวิจัยเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนวิชาศิลปะศึกษาในกิจกรรมการวาดภาพระบายสีตามทฤษฎีขั้นพัฒนาการศิลปะเด็ก